

Pálinkafőzés Kazinczyéknál

A Kazinczy gyerekek pénzügyei

Czifra Mariann

Nálunk a családban 70 liter pálinka készült, az ősz vidéken ilyen: a szeszfőzdében már augusztus elején lefoglaltuk az időpontot. Egyáltalán nem lepett meg, hogy a Kazinczy-hagyatékban is találtam pálinkareceptet. Láttam én itt már az esztétikai epigramma mellett tintareceptet és aranyérgyógyszert is. Miért éppen a pálinkarecept maradt volna ki?

A készítés módján és a felhasznált alapanyagokon viszont már én is felvontam a szemöldököm. Az itt bemutatásra váró receptnek annyi köze van gasztrokultúránkhöz, mint a bevásárlóközpontok multikulti zöldségpultjának a széphalmi nyelvújításhoz. Ugyanis nem szabolcsi szilvából, nem gönci barackból, nem is a híres tokaji hegyek szőlővesszeji aranylő terméséből készült a 19. századi nektár, hanem n a r a n c s ból. A recept fennmaradását Kazinczy Zseninek, a legidősebb Kazinczy gyerekeknek köszönhetjük, aki unokaöccsének küldte el Széphalomra, postán.

Akkoriban a narancsot nem műanyag vödörnyi tételben árulták, Pesten februárban és márciusban lehetett kapni. Az biztos, hogy aki efféle italt készített, annak kiváló kapcsolatokkal rendelkező zöldsége és nagyon becsületes konyhapénze lehetett. Én ott vesztettem el a fonalat a Kazinczy-családnál, hogy a széphalmi mester 1831-es halála ínségbe taszította az árvákat, még nagyobbba, mint amiben addig éltek. Sehogy sem állt össze a kép: a szegénységben elhunyt nyelvújító családjában hogyan készíthetnek cointreau-t? Persze 60 év hosszú idő, és ennyi telt el Ferenc halála és a narancslikőr között – mégis foglalkoztatni kezdett, hogyan sikerült a Kazinczy-gyerekeknek talpra állniuk. Rászántam hát pár hetet, és előkerítettem a fennmaradt családi levelezést és hivatali iratokat. Ezekből derült ki, hogy a történetnek csak az elejét ismerjük...

Azt tudjuk, hogy Török Sophie nem sokat értett a gazdálkodáshoz, ezért a családfő halála után Zseni gondoskodott hat testvéréről és anyjáról. Szerencsére ez az időszak nem tartott sokáig: az 1840-es években Zseni már múlt időben írt a nehéz időszakról, az ötvenes évekre pedig egyetlen testvért leszámítva mindannyian kényelmesen élnek. Pedig író örökösének lenni a 19. században sem volt jó ómen, a hét testvér nem az első helyről rajtolt. Kazinczy Lajos (1820–1849) tragikus élete közismert: őt a szabadságharc után kivégeztek. Bálint (1818–1883) sorsa másképpen fordult rosszra: már házassága előtt sem bánt jól a pénzzel, testvérei ki sem akarták adni örökségét, nehogy idő előtt a nyakára hágjon. Az ötvenes évekre viszont olyan mértékben eladósította a széphalmi birtokot, hogy ezzel családját is veszélybe sodorta, ezért a Magyar Tudományos Akadémiához fordult segítségért. Helyzete addig romlott, míg 1860 áprilisában egyik hitelezője az adósok börtönébe akarta záratni. Bálint sanyarú helyzetében azon gondolkodott, hogy inkább leüli a büntetést.

Erre azért nem került sor, mert az Akadémia alapítványt hozott létre: gyűjtést szerveztek, hogy a Kazinczy-birtokot megvásárolják. Szép összeg folyt be a gyűjtésből – és mivel van összehasonlítási alapunk, mi is megítélhetjük, mennyire szép: Vörösmarty Mihály árváinak 1855 decemberétől a következő év márciusáig 75 ezer forint gyűlt össze. Ehhez képest 1860-ban a Kazinczy-alap 29.764 forintra és 3 krajcárra rúgott, a vele párhuzamosan futó akadémiai gyűjtés pedig január 1-től 17-ig 61 ezer forintot hozott. Egy hónap alatt tehát az akadémiai pénzgyűjtés révén majdnem annyi pénzt gyűjtöttek össze, mint a Vörösmarty árváknak fél év során. A Kazinczy-alap kasszája február 24-ére pedig már 42 ezerre emelkedett. Széphalmot ebből az összegből vásárolta meg az Akadémia, Bálinték lakhatása így megoldódott. Emellett egy mauzóleum funkciójú, a Voltaire és a Schiller emlékhelyhez hasonló szobát alakítottak ki Kazinczy Ferenc emlékére. Az épületet, amely ma is látható Széphalmon, csak később építették.

A gyerekek segélyezéséről viszont nem volt egyetértés az alapító fők körében. A pénzt a testvérek anyagi helyzetétől függetlenül, egyenlő arányban akarták szétosztani, pedig ekkor a legtöbb Kazinczy gyermek már nem szorult

anyagi segítségnyújtásra. Mások szerint, mivel Ferenc már 30 éve elhunyt, egyáltalán nem is volt már ok a segítségzésre, és ha lett volna is, kizárólag egyenes ági leszármazottak oktatását kellett volna belőle finanszírozni.

A testvérek közül nyilvánvalóan nem szorult támogatásra a harmadik fiútestvér, Emil (1811–1890), aki járadékot kapott. Ez persze nem biztosított fényűző életet, de a megélhetésre azért elég volt. Sőt, okos gazdálkodással megtakarítást sikerült felhalmoznia. Örökségét – gyermeke nem lévén – végrendeletében a Sárospataki Református Kollégiumra hagyta.

Thália (1809–1863), a második lány nem követte Emil példáját. Pazarló életet élt egészen odáig, hogy segítséghez kellett folyamodnia. Ő az akadémiai körökben befolyásos Toldy Ferenc támogatását élvezte. Pedig első férje, egy nála jóval idősebb, tehetős, nyugalmazott katonatiszt után állítólag 60 ezer forintot örökölt. Ezt az összeget Antonin

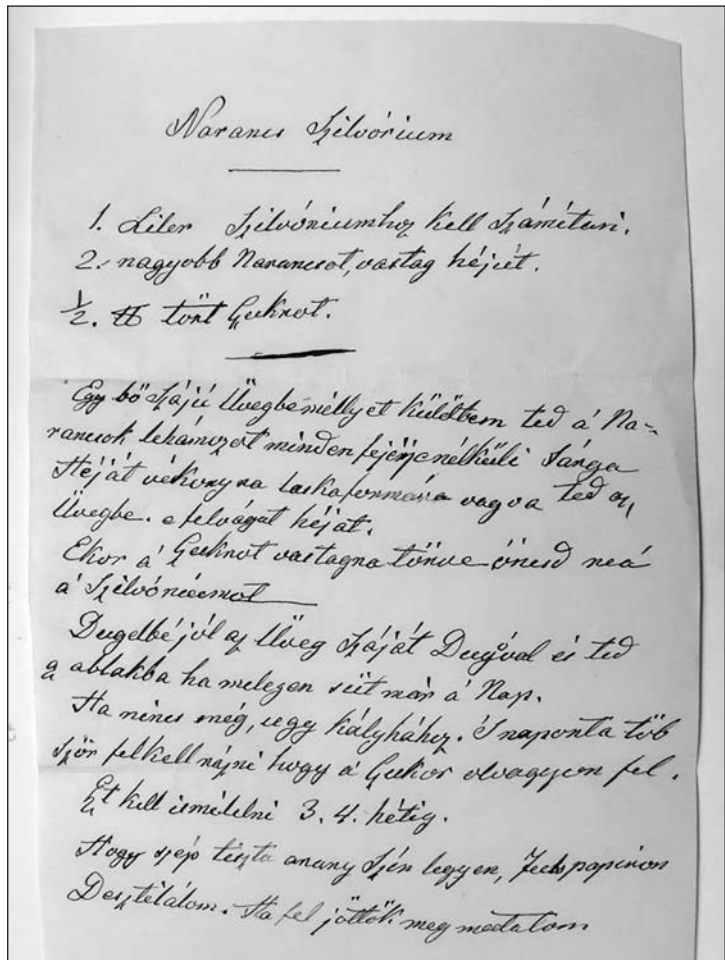
öccse szerint hamar eltaszolta. Apja már gyerekkorában is aggódott természete miatt („De a' character! a' character! félénk és kemény! jó és kevély! szelíd és rettenetes tűz! Én nem tudom mint fogja magát ez a' character formálni, mint fog megállapodni”). Pénzéből kifizetve Thália az elsők között folyamodott évjáradékért a Kazinczy-alaphoz. Ezt a tettét Antonin öccse (1813–1879 v. 1885), ki tudja, miért, de kínosnak találta.

Az apjuk hagyatéka után járó és a családi perekből bejövő pénzek elosztását a később narancslikőrt készítő Zseni irányította. A pénzzel együtt jótanácsot is kaptak tőle testvérei: a pénz megforgatását, befektetést javasolta. Ő elsősorban a mezőgazdasági üzletekkel próbálkozott, elég szép sikerrel. Apja halála után juhot tartott, és ebből hasznot tudott húzni, mert a gyapjúnak az 1830-as években még jó ára volt. A negyvenes években már marhatartást javasolt Emil öccsének. Antonin inkább gabonába fektette a pénzét. Látható, hogy ennek az üzleti stratégiának meg is lett az eredménye: őt már túlzás nélkül nevezik vagyonos embernek az 1850-es években.

A legnagyobb pénzügyi tehetséggel mindannyiuk közül mégis Zseni volt megáldva: nemcsak apja örökségét hjakarta fel és osztotta szét a testvérek között becsülettel, hanem a szülők családi pereit is ő zárta le. Házasságkötése után még férje kasszáját is helyrepopozta, aki ezt végrendeletében nagyon szépen meg is hálálta:

„Azon esetre, ha kedves feleségem szeretett gyermekünket túlélne, összes vagyonom örököséül nőmet Kazinczy Eugeniát rendelem, kinek gondos takarékoságánál fogva nőtlen kori tetemes adosságaimtól kibontakozván, vagyonunk fentartását leginkább neki köszönhetem.”

Zseni 96 évesen hunyt el, de azért nem élte túl lányukat. Máriát egy kassai közjegyzőhöz, dr. Offenheimer Gyulához adta hozzá. Veje később a nagy ős iránti tiszteletből felvette a Kazinczy nevet. Így lehetséges, hogy a századvégi



részvénypiacon fennmaradhatott a Dr. Kazinczy Gyula név. Sajnos cége – sok más vállalattal együtt – csődbe ment a nagy krach idején, ettől azért még megengedhették maguknak a karlsbad-müncheneri üdülést és a külföldi tartózkodásokat.

Zseni 50 évet élt egyedül a fővárosban. Férje után maradt birtokai révén jelentős évjáradékot kapott. Fővárosi lakhelyei anyagi státuszát is jól szemléltetik. 1878-tól az 1890-es évekig a Vas utca 17-ben lakott – immár egyedül – a híres színésznő, Prielle Kornélia szomszédságában. Ezen a címen jelenleg a Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kara székel, de az épület nem az már, amelyben Zseni élt. A századforduló táján Zseni újra elköltözött, az 1900-as lakcímjegyzékbeli adat szerint már a közeli Dohány utca 36-ban lakik. A Dohány utca 36-ra 1873-ban húzták fel ezt a kétemeletes lakóházat, amely sajnos ma már nem áll. Ez rossz háznak akkor nem számíthatott, tudomásom szerint 1896 és 1910 között egy ékszerész, egy divatárusnő és egy országgyűlési képviselő is lakott benne. Zseni közvetlen felső szomszédja pedig egy gyár vezetőjének, anyja volt.

Az idős Zseni polgárius életviteléről időskori levelei tanúskodnak. 1892-ben a modern technika vívmányaival felszerelt háztartásában otthoni szódakészítésre alkalmas szódásüvege volt, amit saját jégládájában tartott. Utóbbit az egész ház használta, így feltételezem, nem lehetett belőle sok az épületben. Ebből az időszakból származik a narancslikőr receptje, amely az MTAK Kézirattárában maradt fenn:

„Narancs Szilvórium

1. Liter Szilvóriumhoz kell számítani.

2. nagyobb narancsot, vastag héjút.

½. lt tört cukrot. [1 lat = 17,5 gr]

Egy bőszerű Üvegbe melyet küldtem ted a' narancsok lehámozott minden fejerje nélküli sárga Héját vékonyra laskaformára vagva ted az Üvegbe. e felvágot héjat.

Ekor a' Czukrot vastagra törve öncsd reá a' Szilvóriumot.

Dugdbé jól az Üveg száját dugóval és ted az ablakba ha melegen süt már a' nap.

Ha nincs még, ugy kályhához. 's naponta többször fel kell rázni hogy a' Czukor olvagyon fel.

Ezt kell ismételni 3. 4. hétig.

Hogy szép tiszta arany szín legyen, feetspapiron Desztilálom. Ha fel jöttök meg mutatom.”

Sajnos nem minden testvérrel maradtak fenn információk, Iphigéniáról (1817–1890) például nagyon keveset tudunk. A legtöbb Kazinczy gyerekről viszont el lehet mondani, hogy a nehéz körülményeket emberfeletti teljesítménnyel lerázva magáról derekasan helytállt.



A cikk az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében készült és az OTKA (K K108831) támogatásával jött létre.

Köszönet a MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményének, hogy engedélyezték a kézirat közzétételét!